

*Gabriel Zaid*

## Toliko knjig!

### Neskesanemu bralcu

Branje knjig narašča progresivno; pisanje knjig narašča eksponentno. Če svoje strasti za pisanje ne bomo krotili, bo v bližnji prihodnosti več ljudi knjige pisalo kot bralo.

Nekje sredi 15. stoletja, ko so knjige začeli tiskati, so jih vsako leto objavili nekaj sto, in to v nakladah nekaj sto izvodov. V glavnem je šlo za klasična besedila (svetopisemska, grška, rimska in dela cerkvenih očetov) ali za razlage in komentarje k tem besedilom, čeprav so se med klasike smela pomešati tudi nekatera dela sodobnikov. Mogoče imamo ravno zato vse odtlej občutek, da smo za vekomaj posvečeni in ovekovečeni, če svoje besede vidimo natisnjene.

Na začetku 21. stoletja svetovna grafomanija pridela milijon knjig na leto, in to v nakladah več tisoč izvodov. Zelo malo knjig ponatisnejo, še manj jih prevedejo. Veliko avtorjev ne piše za bralce, temveč zato, da čim bolj na debelo oblazinijo svoje bibliografije. Druga skrajnost so tisti, ki pišejo za trg in služijo s poučevanjem, obveščanjem ali zabavanjem. Knjige, ki so nam posebej pri srcu, so izjema: stare knjige, ki jih je vredno ponovno prebrati (klasiki) in sodobne knjige, napisane v enakem izročilu.

To izročilo je trpežno in so ga obogatile novosti, ki so ga sicer navidezno ogrožale. Ko so se knjige pojavile prvič, jih je Sokrat zavrnil kot nekaj, kar je manj vredno od pogovora. Ko so se pojavili tiskarski stroji, nekateri svojeglavi bralci niso dovolili, da bi industrijski izdelki prodrli v njihove knjižnice, in so zaposlili pisarje, da so zanje prepisovali natisnjene knjige. Ko se je pojavila televizija, so oznanili smrt knjige. Enako se je zgodilo ob prihodu zgoščenk in elektronskih knjig. Ko se je trg začel zbirati okrog nekaj uspešnic, trgovinskih verig, spletnih

prodajalcev knjig in založniških združenj, se je razširil strah, da bo trpela raznolikost. Množična prodaja majhnega števila knjig pa ne pomeni, da bodo vse druge knjige izginile, prej to, da bodo druge knjige sorazmerno nepoznane. Nove tehnologije (svetovni splet, tisk po meri naročnika) povečujejo milijonska števila dostopnih knjig. In pogovor se nadaljuje, ne da bi to zaznala televizija, ki ne bo nikdar poročala: "Včeraj je neki študent prebral Sokratovo *Apologijo* in se počutil svobodnega."

Svoboda in sreča, ki ju doživljamo pri branju, nas zasvojita, in moč izročila je prav v takem doživljanju, ki navsezadnje poskrbi, da vsaka novost postane svoj lastni sovražnik. Branje bralca osvobaja in ga prestavi od branja knjige k branju samega sebe in življenja na splošno. Pripravi ga k temu, da sodeluje v pogovorih in jih v nekaterih primerih organizira, kot to počne toliko dejavnih bralcev: starši, učitelji, prijatelji, pisatelji, prevajalci, kritiki, založniki, knjigo-tržci, knjižničarji.

Edinstvenost vsakega bralca, ki odseva iz posebne narave njegove osebne knjižnice (njegovega intelektualnega genoma), cveti v raznolikosti. In pogovor se nadaljuje med presežki grafomanije in trgovine, širjenjem kaosa in goščenjem trga.

## Knjige nas spravljajo v zadrego

Tisti, ki si želijo, da bi jih imeli za kultivirane osebe, zaskrbljeno obiskujejo knjigarne, obupani ob neznanski količini tistega, česar še niso prebrali. Kupijo nekaj, za kar so jim povedali, da je dobro, brez uspeha poskusijo tisto prebrati, in ko se jim nabere pol ducata neprebranih knjig, se počutijo tako slabo, da se bojijo še kaj kupiti.

V nasprotju z njimi pa resnično kultivirane osebe zmorejo imeti na tisoče neprebranih knjig, ne da bi zgubile svoj duševni mir ali željo po novih knjigah.

"Vsaka zasebna knjižnica je bralni načrt," je nekoč zapisal španski filozof José Gaos. Njegova pripomba je tako točna, da bralec lahko razume njeno ironičnost le v primeru, če sprejme nekakšno splošno neizgovorjeno domnevo: Neprebrana knjiga je nedokončan projekt. Če na policah razkazuješ neprebrane knjige je tako, kot da bi pisal čeke, kadar v banki nimaš denarja: na ta način goljufaš svoje goste.

Ernest Dichter v knjigi, lično naslovljeni *Priročnik o potrošniški motivaciji*, govori o slabi vesti, ki vpliva na člane knjižnega kluba, ki naročajo knjige po pošti. Nekateri se vpišejo z mislijo, da si kupujejo vstop v kulturno razkošje. Ko pa po pošti prihajajo knjige in se čas, ki bi ga potrebovali za branje, daljša, vsako novo pošiljko sprejmejo manj navdušeno, kot bi jih obtoževala, da jim je spodletelo. Obupani člani se nazadnje izpišejo iz kluba, jezni, ker knjige še naprej prihajajo, ne glede na to, da so jih že plačali.

To pojasni iznajdbo knjig, ki niso namenjene branju. Z drugimi besedami, knjig, ki jih lahko razkazujemo na policah brez negativnih posledic ali slabe

vesti: to so slovarji, enciklopedije, atlasi, knjige o umetnosti, kuharske knjige, priročniki, bibliografije, antologije, zbrana dela. Knjig, ki jih imajo darovalci najraje, ker so drage, kar je znamenje spoštovanja, in ker prejemnika ne obremenjujejo z nalogo, da bi moral odgovoriti na vprašanje: "Ste jo že prebrali? Kako vam je bila všeč?" Najbolj nekomercialno geslo na svetu bi pravzaprav lahko bilo: "Podarite knjigo! Z njo podarite obveznost!"

Pisci z bralci niso tako usmiljeni. Celo če izvzamemo skrajne primere (pisce, ki pokličejo in preverijo, na kateri strani ste, kdaj boste knjigo prebrali do konca, predvsem pa, kdaj boste objavili dolgo, pametno in objektivno kritiko), čutijo dolžnost, da podarijo obveznost vsakokrat, ko kaj objavijo. Samo po sebi se razume, da se v takih primerih nalogi lahko elegantno izmaknemo, če nemudoma odgovorimo z vizitko, na kateri piše: "Ravnokar sem prejel vašo knjigo. Kako čudovito presenečenje! Čestitam vam in vnaprej čestitam tudi sebi zaradi užitka, ki ga bom imel pri branju." (Mehiški pisatelj Alfonso Reyes je uporabljal tiskane vizitke s praznim prostorom za datum, ime in naslov.) Sicer pa dolgčas narašča in se množi, dokler ne napoči trenutek, ko se neizpolnjena naloga, da bi knjigo prebrali, napisali pismo (ki ne more biti več tako kratko) in si izmislili pohvalo, ki ne bi bila zlagana ali megljena, sprevrže v pravo moro. Težko je reči, kaj je hujske, to ali vizitka, odposlana s povratno pošto.

To pa še ni vse: kaj naj fizično naredimo s knjigo? Njen avtor bi se lepega dne lahko prikazal in ugotovil, da je še vedno v prvotnem, nedotaknjenem stanju. Pametna strategija, ki, žal, zahteva tudi nekaj discipline, je, da potem, ko knjigo prejmemo, pomečkamo nekaj začetnih strani in vtaknemo mednje kazalo v dokaz dobrih namenov. Ali pa poskrbimo, da izgine in pojasnimo (če je potrebno), da je bila neka prijateljica tako navdušena, ko jo je videla, da si jo je sposodila, preden ste jo utegnili prebrati. V tem primeru je pametno, da odstranimo list s posvetilom: podpisane knjige imajo neprijetno navado, da jih nazadnje dobijo v roke preprodajalci, in kroži nekaj grozljivih zgodb o Rilkejevih knjigah, osladno posvečenih Valéryju, ki so se pozneje znašle v kioskih za prodajo knjig in časopisov ob Seni. Ali pa tista zgodba o nekem mehiškem pisatelju, ki je našel svojo knjigo – še v ovojnem papirju – v prodajalni rabljenih knjig, jo kupil in še enkrat poslal prijatelju s pripisom: "Z na novo oživiljeno ljubeznijo, Afrtemio de Valle-Arizpe."

Grozljiva rešitev je, da knjige obdržimo, dokler ne naberemo knjižnice s tisoči izvodov, medtem pa si ves čas dopovedujemo, da se zavedamo, da nimamo časa za branje, vendar jih bomo lahko zapustili otrokom. Ta izgovor postaja vedno šibkejši, kajti znanost napreduje z vedno večjimi koraki. Skoraj vse knjige so zastarele od trenutka, ko so napisane, če ne že prej. In prodajne strategije prispevajo k načrtni zastarelosti tudi pri klasičnih piscih (zaradi vedno novih in boljših kritičskih izdaj), da bi preprečili uničujoče prenašanje okusa z enega rodu na drugega, kar je nekoč skoraj zadušilo trg.

Ustvarjanje zastarele knjižnice za otroke je lahko upravičeno le toliko, kolikor je upravičeno ohranjanje ruševin: v imenu arheologije. Za zbiranje

knjig poznamo pametnejše izgovore, kot je ustvarjanje knjižnice za potomstvo. Če nakopičite zbirko, posvečeno zgodovini mehiške države Tlaxcala, ali še bolje, najrazličnejših izdaj *Don Kihota*, ne more nihče pričakovati, da bi *Don Kihota* prebrali tisočkrat, vsako izdajo posebej, čeprav bo marsikateri nedolžni obiskovalec zgrožen, ko bo videl tolikšno število knjig z enakim naslovom. Ali ni to nekaj takega, kot da bi se dali slikati tisočkrat, iz tisoč različnih kotov, z edino veliko ribo, ki ste jo kdaj ujeli?

V skladu z brezpogojno nujo, da beremo in smo kultivirani, je knjižnica soba za trofeje. *Čarobna gora* je kot slonja noga, ki daje ugled, služi za pručico in spodbuja razpravo o nevarnih potovanjih v Afriko. Kaj pa lev, ki je mežiknil lovcu, preden se mu je zrušil pred noge? Tako lahko lastnik podpisanih in neprebranih Churchillovih spominov reče: "Ubogi Winston! Iz spoštovanja do njegovega spomina jih hranim take, kakršni so bili, ko sem jih dobil. Kakšen veličasten britanski lev! Nagačevalca sem prosil, naj pazi, da bo ohranil mežik ..."

Lovci slovijo po pretiravanju. Zato je za bralca, ki si prizadeva, da bi bil kultiviran, stvar profesionalne morale, da nikdar ne razkazuje primerkov, ki niso bili pravilno uplenjeni – da ne omenjam primerkov, ki jih je na kakšnem kulturnem safariju resnično prebral kak prijatelj ali vodnik. Zato lahko na knjigo gledamo le kot na raztelešeno truplo, in ne kot na ujeto živo žival. Tigr v bencinskem rezervoarju? Prav. Ampak da bi rjovel po vsej hiši, poležavali v kopalnici ali na postelji, se pretegovali in zehali na oknih, čepeli na policah? Nikdar in nikoli! Že iz spoštovanja do gostov ne.

Brepogojna nuja izvira iz starodavnega prepričanja o svetosti knjig. Karl Popper v *Iskanju boljšega sveta* domneva, da je zahodnjaška demokratična kultura nastala z ustanovitvijo knjižnega trga v Atenah v 5. stoletju pred našim štetjem: knjiga kot tržni izdelek je izrinila knjigo kot predmet čaščenja. Toda, ali ga je res? Trg je protisloven. To, da imaš doma pri roki nekaj, kar so nekoč lahko videli le v svetišču, je za potrošnika velika ugodnost, kajti knjige poosebljajo ves ugled svetišč. Demokratična sekularizacija cveti kot kupčevanje s cerkvenimi službami: dovoljuje prodajo nečesa neprecenljivega. Ne odpravlja knjig kot predmetov čaščenja, povzroča le, da se množijo.

Sokrat je grajal malikovanje knjig (*Fajdros*). Dvesto let pozneje je v neki drugi civilizaciji, katere središče je bila knjiga (v svetopisemskem svetu) v *Pridigarju* (12:12) pisalo, da "... pisanju mnogih knjig ni konca, veliko učenja utruja telo". Seneka je v 1. stoletju pisal Lukiliju: "V množici knjig najdeš zabavo". Ibn Khaldun v 14. stoletju: "Preveč knjig o neki témi prispeva k temu, da jo je težje preučevati" (*Muqaddimah*, VI, 27). Montaigne: "Naša dolžnost je komponirati svoj značaj, ne komponirati knjige" (*Eseji*, III, 13). Don Kihot, ko je izvedel, da je napisan *Don Kihot*: "Poznamo ljudi, ki delajo knjige in jih dajejo na svetlo kot krušne hlebčke" (II, 3). Samuel Johnson: "Noben kraj si ne more privoščiti tako očitne obsodbe ničevosti človeškega upanja kot javna knjižnica, kajti kdo lahko gleda police, na katerih se gnetejo mogočni zvezki,

posledice napornega razmišljanja in podrobnega raziskovanja, ki jih zdaj poznamo le še v katalogih ..." (*Rambler* št. 106, 23. marec 1751).

Nekoč sem predlagal deviško rokavico za pisce, ki se ne morejo krotiti. Deluje pa tudi ledena voda: tako kot Johnson se lahko tudi pisatelji pustijo potopiti v velikansko knjižnico, med množico prezrtih avtorjev, pa jim bo vzelo pogum. Napredek je kriv, da si lahko vsi državljani, ne le preroki, privoščijo razkošje, da pridigajo v puščavi.

Kaj bi lahko preprečilo množenje knjig? Nekaj časa je kazalo, da bi to lahko storila televizija. Marshall McLuhan je pisal (pisal!) preroške knjige o koncu dobe knjig. Razcvet založništva pa je tudi McLuhana pognal pridigat v puščavo.

Do leta 1947 je bilo v Združenih državah le sedem komercialnih televizijskih postaj, leta 1949 (ko so se pojavile velike mreže) jih je bilo 50, leta 1960 pa 517. Od 1947 do 1960 je odstotek gospodinjstev s televizorji poskočil praktično z nič na 88. Pripravljen je bil oder za smrt knjige. Kljub temu se je število knjig, objavljenih vsako leto v enakem obdobju, več kot podvojilo: s 7.000 na 15.000. Še bolj presenetljivo je, da se je število objavljenih knjig med 1960 in 1968 spet podvojilo, in to v krajšem obdobju, medtem ko je število gospodinjstev s televizorji seveda lahko naraslo le do zasičenosti: 98 odstotkov (*Kratek statistični pregled ZDA*).

Sredi 15. stoletja se je v Evropi pojavil tiskarski stroj s sestavljivimi črkami. Ni takoj nadomestil prepisovalcev ali tiskanja z lesenimi stavki, poskrbel pa je, da je bilo dostopnih veliko več knjig. Med letoma 1450 in 1500 je izšlo od 10.000 do 15.000 naslovov (tako imenovanih inkunabul) ali 30.000 do 35.000 knjig, povprečna naklada pa je bila 500 izvodov, kot ugotavljata Lucien Lefebvre in Henri-Jean Martin (*Prihod knjige: Vpliv tiska 1450–1800*), na leto je torej izšlo kakih 250 knjig, leta 1450 pa je bila začetna številka 100. Leta 1952 je izšlo že 250.000 knjig (Robert Escarpit: *Književna revolucija*). To pomeni, da so se knjige množile petkrat hitreje kot prebivalstvo.

Pričakovali so, da bo televizija naredila konec obema eksplozijama, vendar so se zmotili, kot lahko preverimo v statistiki za leto 2000, ki se naslanja na *Statistični letopis Unesca za leto 1999*. Odkar so izumili televizijo, je svetovno prebivalstvo naraščalo za 1,8 odstotka na leto (v primerjavi z 0,3 odstotka na leto v prejšnjih petsto letih), tiskanje knjig pa za 2,8 odstotka (v primerjavi s prejšnjim 1,6 odstotka).

Datum	1450 (Gutenberg)	1950 (televizija)	2000
Naslovov na leto	100	250.000	1.000.000
Prebivalstvo (v milijonih)	500	2.500	6.000
Naslovov na milijon prebivalcev	0,2	100	167

Po teh grobih ocenah lahko sklepamo naprej. Leta 1550 je izšlo 500 knjig, leta 1650 2.300, leta 1750 11.000 in leta 1850 50.000. Leta 1550 je skupna bibliografija štela približno 35.000 naslovov, leta 1650 150.000, leta 1750 700.000, leta 1850 3,3 milijona, leta 1950 16 milijonov in leta 2000 52 milijonov. V prvem stoletju po izumu tiska (1450–1550) je izšlo 35.000 knjig, v zadnjega pol stoletja (1950–2000) jih je bilo tisočkrat več, skupaj 36 milijonov.

Človeštvo vsakih trideset sekund objavi po eno knjigo. Če za povprečno ceno izvoda, debelega kaka dva centimetra, vzamemo 20 funtov, bi za letni dodatek k Mallarméjevi knjižnici potrebovali 20 milijonov funtov in skoraj 25 kilometrov polic, če naj bi pesnik dandanes smel trditi:

*Meso je šibko, žal, in jaz vse knjige sem prebral.*

Knjige izhajajo s tolikšno hitrostjo, da postajamo eksponentno vedno bolj nevedni. Če bi človek vsak dan prebral po eno knjigo, bi zanemaril branje štirih tisoč knjig, ki bi izšle isti dan. Z drugimi besedami bi se knjige, ki jih ne bi prebral, kopičile štiritisočkrat hitreje kot tiste, ki bi jih prebral, njegova nevednost pa bi naraščala štiritisočkrat hitreje kot njegovo znanje.

“Toliko znanja je treba osvojiti in tako malo časa je za življenje,” je zapisal Baltasar Gracián. A tudi tokrat aforizem učinkuje poetično, preseže svojo količinsko stvarnost, njegov otožni prizvok pa zabriše občutek krivde, ki ga vzbuja naša končnost v primerjavi z neskončnimi nalogami, ki jih zahteva brezpogojna nuja. Da, zelo žalostno je obiskati knjižnico ali knjigarno, polno knjig, ki jih ne bomo nikdar prebrali.

Zakaj bi brali? In zakaj pisali? Kaj smo prebrali, ko smo v življenju prebrali sto, tisoč, deset tisoč knjig? Ničesar. Če potem, ko smo prebrali na tisoče knjig, rečemo: “Vem le, da nisem prebral ničesar,” to ni lažna skromnost. Zelo točno je, do prve decimalke nič odstotkov. Toda ali ni to točno tisto, prosto po Sokratu, kar bi nas morala naučiti naša zadrega ob knjigah? Da bi se zavedali svoje nevednosti, jo v celoti sprejeli? Da ne bi bili le preprosto nevedni, temveč zavestno nevedni?

Mogoče je naše razumevanje lastne končnosti tudi naš edini dostop do popolnosti, ki nas vabi in si nas podreja, v nas ustvarja pretirano željo po popolnosti. Mogoče je vse doživljanje neskončnosti privid – ali pa ravno doživljanje naše končnosti. In mogoče bi morala biti zato merilo našega branja občutja, ki so jih knjige pustile v nas, in ne število knjig, ki smo jih prebrali.

Je pomembno, kako kultivirani smo, koliko smo seznanjeni z najnovejšim dogajanjem ali koliko tisoč knjig smo prebrali? Pomembno je, kako se počutimo, kako gledamo, kaj storimo po končanem branju; ali nam ulica, oblaki in obstoj drugih ljudi kaj pomenijo; ali smo zaradi branja telesno bolj živi.

## Tarnanje nad Babilonom

Skoraj vse knjige prodajo v več tisoč izvodih, ne v ducatih, sto tisočih, kaj šele v milijonih. Ljudje nepremišljeno izjavljajo, da je to slabo.

Film si mora ogledati ogromno ljudi, da upravičijo denarni vložek. Kakšna je usoda tistih filmov, ki ne bi mogli pritegniti tako številnega občinstva? Ne posnamejo jih. Zato število filmov, ki jih posnamejo na vsem svetu, znaša manj kot odstotek vseh objavljenih knjig. Če bi izdajanje knjig stalo toliko kot proizvodnja in distribucija filmov (kot pri nekaterih, na primer enciklopedijah), bi morale imeti zares veliko bralcev – občinstvo hollywoodskih razsežnosti. In kaj bi se zgodilo z 99 odstotki knjig, ki jih ne bi mogli prodati v na stotine tisočih izvodih? Nihče jih ne bi izdal.

Knjige so tako poceni, da jih v nasprotju s časopisi, radiem ali televizijo lahko tiskajo brez oglaševanja in le za nekaj tisoč zainteresiranih bralcev. Za financiranje skoraj kakršne koli knjige je dovolj, če najdeš tri tisoč bralcev, ki so zanjo pripravljeni plačati triurno tarifo minimalne plače. Če bi našli trideset tisoč bralcev, bi seveda lahko znižali ceno, na primer za polovico. Ampak trideset tisoč bralcev ni lahko najti. Ne zato, ker je nižja cena vseeno previsoka, temveč zaradi razloga, za katerega nočemo slišati: trideset tisoč ljudi večina natisnjenih knjig sploh ne zanima, toliko izvodov niti podariti ne bi imeli komu.

Ljudje, ki se ukvarjajo s knjigami (avtorji in bralci, založniki in knjigarnarji, knjižničarji in učitelji), imajo navado, da se smilijo samim sebi, nagnjeni so k temu, da tarnajo tudi takrat, ko jim gre dobro. Zato vidijo neuspeh v nečem, kar je pravzaprav sreča: Delo s knjigami je v nasprotju s časopisi, filmi ali televizijo izvedljivo tudi v majhnem obsegu. Pri knjigah je prag rentabilnosti ali najmanjši vložek, potreben za dostop do trga, zelo nizek, in to spodbuja množenje knjig in založb, razcvet raznolikih in mnogostranskih pobud ter obilje kulturnega bogastva. Če bi bil prag izvedljivosti tako visok kot pri množičnih medijih, bi imeli manj raznolikosti, kot je imamo pri množičnih medijih. Recimo, da bi izdali le eno od sto knjig, občinstvo pa bi bilo tako široko kot filmsko. Kakšne prednosti bi ponujal tak scenarij? Prav nobenih, kajti take knjige izdajajo že danes: rečemo jim uspešnice. Po drugi strani pa bi se izgubilo 99 knjig, za katere se široko občinstvo ne zanima. Filmska proizvodnja morda zahteva izločitev celih 99 odstotkov vseh možnih filmov. Knjižna proizvodnja tega ne zahteva. Če je knjiga primerna za široko bralstvo, ga lahko tudi doseže. Če ni, jo je vseeno mogoče natisniti, če je zanimiva vsaj za nekaj tisoč bralcev.

Zaradi kakšnega razloga naj bi zahtevali, da je treba vsako knjigo prodati v milijonih izvodov? Zaradi nečimrnosti (avtorjeve, založnikove) ali narodnega ponosa? Če je knjigo v primerjavi s filmom tržno mogoče izdati, čeprav se zanjo ne zanima več kot peščica bralcev, zakaj je ne bi izdali? Logično je, da gosteje naseljena, bogatejša, bolj izobrazena družba spodbuja povpraševanje po knjigah določene zvrsti, toda zato seveda ni logično, da v taki družbi ne bi več

izdajali knjig, ki se prodajajo v manjših nakladah. Nasprotno, čim bolj narašča število prebivalstva neke dežele, ki postaja bogatejše in bolje izobraženo, v njej presenetljivo tiskajo več knjig z manjšimi nakladami: poveča se raznolikost specializiranega povpraševanja in zato postane lažje pritegniti nekaj tisoč bralcev, ki jih zanima nekaj povsem specifičnega. Število knjig, ki jih je mogoče natisniti v nekaj tisoč izvodih, se poveča.

Zaradi takih okoliščin lahko razumemo malo znano dejstvo, eno tistih, za katera skoraj ne slišimo, ker so v nasprotju z običajno modrostjo: Večino knjig, izdanih v bogatih deželah, prodajo le v nekaj tisoč izvodih, tako kot drugje po svetu. Kako je to mogoče? Ali ne govorimo kar naprej o velikanskih nakladah? Govorimo, in take naklade res obstajajo, vendar hkrati z majhnimi nakladami, o katerih nikdar ne govorimo, čeprav je takih večina. Resnična uredniška premoč bogatih dežel je njihova zmožnost, da lažje dosežejo nekaj tisoč kupcev, pripravljenih plačati dvajset funtov (ali še veliko več) za knjigo, ki lahko pritegne zelo omejeno število bralcev. In njihova premoč je, da lahko izdajo desetkrat več knjig na prebivalca kot v revnejših deželah, ker si lahko privoščijo razkošje, da izdajajo neskončno raznolike knjige v majhnih nakladah.

Napredek na številnih področjih uničuje raznolikost. Pri knjigah je drugače. Po Gutenbergu smo dočakali novinarstvo za množični trg, film, televizijo, računalništvo, satelitske povezave in svetovni splet. Z vsakim novih korakom so napovedovali smrt knjige in vsakokrat so potem tiskali še več knjig, z večjo lahkoto in bolj raznoliko tematiko. Sistem tiska po meri naročnika zdaj omogoča, da je tudi izdajanje petdesetih ali stotih izvodov rentabilno. In kaj to pomeni? Zdaj je že mogoče izdajati knjige, za katere se zanima le petdeset ali sto bralcev. Seveda se bo vedno našel avtor, ki ne bo cenil prednosti takega sistema, temveč bo rekel: "Kako je mogoče, da so izdali pičlih petdeset (ali sto) izvodov moje *Dekonstruktivske hermenevtike*? Gotovo obstaja kakšna zarota proti meni. Založnikom in knjigarnarjem gre le za denar, oglašajo le knjige, ki jih je lahko prodati. Kako bo človeštvo, otopelo zaradi televizije in potrošništva, hermenevtično dekonstruiralo samo sebe? Nič se ne bo spremenilo, dokler se vse ne spremeni ..."

Recimo, da bi se navsezadnje le vse spremenilo; da bi nas doletela zlata doba; da bi se izoblikoval univerzalen sistem knjižnic, velika babilonska knjižnica, ki bi imela na zalogi vse knjige, ki so kdaj izšle, skupaj več kot petdeset milijonov; da bi vsak človek dobival plačo le za to, da se ne bi posvečal ničemur drugemu razen branju knjig; da bi vsak bralec lahko v takih razmerah prebral štiri knjige na teden, dvesto na leto, deset tisoč v pol stoletja. Vse to ne bi pomenilo nič. Če od tega trenutka ne bi izšla niti ena knjiga več, bi še vedno trajalo 250.000 let, da bi se seznanili z doslej napisanimi knjigami. Le branje seznama teh knjig (avtorjev in naslovov) bi nam vzelo kakšnih petnajst let. Ko rečemo, da bi moral vsak človek brati knjige, nič ne mislimo. Že telesne omejitve nam onemogočajo, da bi prebrali 99,9 odstotka vseh napisanih knjig.



Človeštvo piše več kot bere. Če na vsako izdano knjigo propadeta dve, ki nista bili objavljeni, je vsako leto napisanih dva ali tri milijone knjig. Pri Xlibris, "strateški partnerici založbe Random House Ventures", specializirani za objave po meri naročnika, ocenjujejo, da je na vsako izdano knjigo v ZDA devet neobjavljenih rokopisov (Harper's Magazine, december 2000). In vendar bralec, ki ne dela drugega, kot da bere, ne more prebrati več kot dvesto knjig na vsakih deset ali petnajst tisoč.

Bi bilo zaželeno, da bi vsako leto objavili le peščico knjig, takih, ki bi jih prebrali vsi Zemljani? Vsi sanjarimo o tem, da bi pritegnili pozornost vseh prebivalcev tega planeta, da bi vsi drugi utihnili in nas poslušali, da bi se vsi drugi odpovedali pisanju in brali tisto, kar smo napisali mi. Kroži prepričanje, da bi morali vsi na svetu prebrati vsaj nekaj določenih knjig. A kaj bi lahko povedali vsem Zemljanom? Če bi imeli stalno svetovno skupščino, med katero bi si podajali mikrofon, da bi vsak človek lahko spregovoril množici, bi komaj imeli čas za pozdrav, potem pa bi morali spet sestati. Svetovni dialog bi se skrčil na prepoznanje vsakega posameznika, nekakšno babilonsko pesem stvarjenja, sestavljeno iz tega, da bi vsi drug drugemu rekli "dobro jutro". Mogoče je to bistvo življenja: Vstanemo, pozdravimo in potem izginemo. Vendar je tako misel težko sprejeti. Naš pozdrav je hrepenenje po večnosti, hrepenenje, zaradi katerega se tako silovito oklepamo mikrofona, in to nas pelje v totalitarno skupnost. Vsi morajo prisluhniti tistemu, kar bi radi povedali. Pozdrav brez konca in kraja je izražanje neskončnega jaza, ki odmeva iz središča vesolja. Odmeval je iz firerjevih govorov; iz Maove *Rdeče knjižice*; iz svetopisemskega 49. psalma:

*Poslušajte to, vsa ljudstva,  
prisluhnite, vsi prebivalci na svetu,  
tako človeški sinovi, tako sinovi moža,  
skupaj bogati in ubogi.  
Moja usta bodo govorila modre izreke,  
premišljanje mojega srca so razumni izreki.*

Kako plemenita skušnjava je želja, da bi se polastili mikrofona in poslušalcem ne bi dovolili, da odidejo (v njihovo korist), temveč bi jih podvrgli svojim modrim besedam in dobrim namenom. Vendar je celo na shodih strokovnjakov, kadar se nabere prevelika množica, razpravo treba razpršiti v več skupin, da se sodelujoči ne bi zadrževali pri splošnih dejstvih, temveč bi v manjših skupinah lahko govorili o več témah in tudi več povedali. Neskončna sposobnost komunikacije je nekaj, česar ni. Celó, če bi verjeli, da se vsak od izvedencev enako spozna in zanima za vse téme, na množičnem zborovanju ne bi bilo dovolj časa za njihovo obravnavo. Naše telesne omejitve že same po sebi zahtevajo, da se z naraščanjem števila sodelujočih skrajša povprečni čas dialoga. Sodelovanje vseh Zemljanov razprave ne obogati, temveč jo osiromaši.

Predstavljajte si agoro, tržnico, banket, kjer vzporedno poteka množica pogovorov. Prinesejo mikrofon. Večje število skupin se zlije v eno samo, različni pogovori v enega samega. Je to dobro?

To je bajka: bajka o razumljivosti, o babilonskem stolpu, ki ga zamenja totalitarni ego. Sanjarimo o nedeljeni pozornosti vseh Zemljanov, nedosegljivi naši omejenosti, zato tarnamo nad zmešnjavo jezikov in mnogoterostjo pogovorov. Kultura pa je pogovor brez središča. Resnično univerzalna kultura ni utopična svetovna vas, zbrana okrog mikrofona, temveč babilonska množica vasi, od katerih je vsaka središče sveta. Univerzalnost, ki nam je dostopna, je končna, omejena, stvarna univerzalnost raznolikih in razpršenih pogovorov.

*Prevedla Dušanka Zabukovec*